

Пол и климатична справедливост

Феминистките от Глобалния юг и Глобалния север подчертават, че климатичната криза е социална криза. Екологичните предизвикателства, породени от изменението на климата, са универсални и засягат всяка нация и общност. Климатичната криза изостря неравенството, засилва бедността и поставя най-маргинализираните групи от населението на света в ситуация на повишена несигурност. В този информационен документ се описва взаимната свързаност между пола и климатичната справедливост.

Изменението на климата е определящо за човешкото развитие в наши дни. Въпреки че често се разглежда като чисто научно и техническо явление, изменението на климата е социално, икономическо и политическо явление с дълбоки последици за социалната справедливост и равенството между половете. Концепцията за климатична справедливост има голямо значение за справяне с изменението на климата и опазването на околната среда, тъй като се отнася до исторически неравностойната отговорност, която държавите и общностите носят по отношение на климатичната криза. Застъпничеството за климатична справедливост означава поставяне на справедливостта и правата на човека в основата на действията и вземането на решения в областта на климата. Освен това то означава да се търси отговорност от държавите, индустриите, предприятията и хората, които отделят големи количества парникови емисии и следователно допринасят повече за кризата, отколкото тези, които са силно засегнати от нея - уязвимите държави и общности.

Уязвимите групи, сред които са жените,

децата, ЛГБТИК хората, хората с увреждания, малцинствата и коренното население, понасят най-тежко въздействието на изменението на климата. Ескалиращите заплахы, вариращи от повишаване на морското равнище до по-чести екстремни метеорологични явления, засягат непропорционално тези групи. Преобладаващата дискриминация и изключване, с които те се сблъскват, ги прави изключително податливи на неблагоприятните въздействия на изменението на климата. Освен това, решенията и политиките в областта на климата се влияят от групи с голяма власт в рамките на настоящото политическо и икономическо развитие, като например огромните транснационални компании, които са отговорни за по-голямата част от емисиите на CO₂. Провеждат се политики и се взимат решения, които са слепи за въздействието, което оказват върху тези маргинализирани социални групи. А съществува и тенденция на свръх представеност на по-възрастни бели мъже в изготвянето на Европейските политики в областта на изменението на климата.

Взаимосвързаност пол - изменение на климата

Впечатляващ аспект, подчертан от изследванията, е непропорционалното въздействие на климатичната криза върху жените в сравнение с мъжете. Тази неравнопоставеност между половете се дължи на дълбоко вкоренените патриархални структури, залегнали в обществата, които се пресичат с неоколониални, неолиберални и расистки структури в световен мащаб. Тези социално изградени бариери допринасят за обстоятелства на уязвимост,

Climate Strike Glasgow on 5 November 2021

Кредит: [Oliver Kornblihtt / Midia NINJA / #COPCollab26 via Flickr](#), лиценз CC 2.0

въздействащи различно на половете, което засилва необходимостта от спешен политически подход за справяне с тези взаимосвързани предизвикателства.

По същество полът служи като концептуална рамка, очертаваща ролите, поведението и възможностите, които се считат за подходящи за лицата, идентифицирани като "жени" и "мъже" или друг пол. Връзката между пола и изменението на климата сравнително наскоро получи признание като отделна област на изследване. През 1988 г. беше публикуван фундаментален труд, озаглавен "Жените и околната среда в Третия свят: Обединение за бъдещето" с автори Ирен Данкелман и Джоан Дейвидсън, който е един от първите приноси към този дискурс. Оттогава насам учени феминисти и активисти от цял свят се стремят да осветлят измеренията на пола в рамките на неотложните екологични предизвикателства.

Ролите на половете - набор от социално възприети поведения и нагласи, считани за подходящи или желани за хората въз основа на техния пол по рождение - са ключови фактори в контекста на справедливостта по отношение на климата, включително достъпа до ресурси и капитал и изпълнението на обществените очаквания. Моделите на поведение, основани на пола, възникват като отражение на културните норми и ценности в дадено общество, като по този начин пораждат общества, които често се възприемат като доминирани от патриархални структури. Съществуват обаче и примери за матриархални общества, в които жените имат централна роля. Концепцията за половете в социален аспект

служи за осветляване на факта, че неравенството между половете не е фиксирана реалност, а по-скоро динамичен проблем, който може да се трансформира.

Традиционните очаквания по отношение на пола оказват значително влияние върху достъпа до жизненоважни ресурси, като жените често се сблъскват с ограничения, дължащи се на маргинализираното им обществено положение. Обратно, мъжете са склонни да се възползват от обществени привилегии, които улесняват сравнително безпрепятствения им достъп до ресурси. Изменението на климата задълбочава съществуващите неравенства между половете, като оказва непропорционално въздействие върху жените и момичетата, които са изправени пред повишен риск от насилие, основано на пола, по време на кризи, като например сексуални посегателства и трафик на хора. Тъй като изменението на климата не е "неутрално по отношение на пола", е наложително да се обърне внимание на специфичните за пола въздействия в рамките на всеобхватна политическа рамка, за да се отстранят първопричините за неравенството между половете.

Queer-Феминистка терминология

Важно е да се отбележи, че климатичната криза няма бинарен сценарий, тъй като засегнатите лица от различен пол възплъщават разнообразен спектър от качества, привилегии и атрибути. Оформянето на половете като остри противоположности опростява твърде много сложните реалности на човешкото съществуване. Изключително важно е да се признае разликата между "пол" и "полова принадлежност". „Социалният пол“ /gender/ не е трети пол, а е понятие, различно от биологичния пол. Последният се отнася до физиологичните разлики между мъжете и жените (напр. гонади, полови органи, хромозоми, хормони). (вж. информацията на Съвета на Европа относно „Sex and Gender“

„Социалният пол“ е многопластова конструкция, оформена от социални, психологически и културни влияния, която се развива чрез процесите на социализация. Той обхваща нормите, поведението и ролите, свързани с различните полови идентичности, включително жени, мъже, момичета, момчета и индивиди, които не

Кредит: [Md Harun Or Rashid via Flickr](#), лиценз [CC 2.0](#)

се съобразяват с пола, както и динамиката на взаимоотношенията между тях.

В различните общества и култури възприятията за това какво е “мъжко” или “женско” могат да се различават. Обществата установяват норми и очаквания по отношение на пола, които се предават чрез семейния, образователния и медийния контекст, като по този начин оформят индивидуалното поведение и обществените структури. В частност, полът служи както като аналитична рамка за разбиране на формирането на идентичността, така и като политическа концепция, насочена към динамиката на властта в обществата. Като социално конструиран феномен, „социалният пол“ се отличава с променливост в различните култури и може да претърпи развитие във времето.

В нашия подход към равенството между половете ние признаваме важността на признаването на повече от два пола. Това означава, че в нашата рамка за анализ и сравнение включваме и други полови идентичности, като транссексуални лица, хомосексуални лица и лица, които се определят като небинарни. Въпреки че съществуват различни определения, ние се придържаме към това, прието от Европейския съюз, което включва ЛГБТИК идентичностите. Освен това се използват термини като лица, несъответстващи на физическия пол, и маргинализирани по пол групи, като се подчертава необходимостта да се излезе извън рамките на бинарното разбиране за пола. Въпреки това, за по-голяма яснота и поради ограниченията в наличните изследвания, в настоящия документ полът се споменава предимно по отношение на мъжете и жените. Струва си да се отбележи, че по-голямата част от изследванията не се задълбочават в допълнителен анализ по отношение на маргинализираните групи, като по този начин ограничаваме обхвата на нашия анализ до жените и момичетата с цел практичност и прегледност.

Интерсекционална феминистка перспектива (Intersectional Feminist Perspective)

Съчетаването на интерсекционален подход с перспективата на пола е от съществено значение, тъй като всеки мъж или жена е уникално повлиян от набор от привилегии и неравностойни обстоятелства, отнасящи се само до него. Една по-възрастна жена, която е от расово малцинство в голям град, може да няма общо с млада бяла жена в село. Интерсекционният подход помага на хората да избягват прекалено опростените класификации за мъжете и жените.

Интерсекционалността, основополагаща концепция както във феминистката, така и в екологичната сфера, е въведена за първи път от американската изследователка Кимбърле Уилямс Креншоу през 1989 г. Тази концепция разпознава индивидите като многостранни същества с различен опит, като се противопоставя на тенденцията да ги категоризира в тесни рамки. В основата си интерсекционалността признава невъзможността за ограничаване на индивидите до единични категории, наблягайки на необходимостта от разбиране на човешката сложност отвъд една-единствена форма на идентичност, като например пол. Вместо това тя подчертава взаимодействието на различни видове идентичност, включително етническа/расова принадлежност, пол, класа, възраст, наличие или не на увреждане и географско местоположение, които са преплетени с обществените властови структури и неравенства.

Феминистки перспективи за справедливостта по отношение на климата

Мери Робинсън, бивш посланик на ООН по въпросите на климата, веднъж заяви: “Изменението на климата е проблем, причинен от човека, и трябва

да има феминистко решение“. Съображенията, свързани с пола, не трябва да бъдат допълнение, а по-скоро основополагащ елемент при формирането на идеите за справедлив преход, пречупени през феминистка перспектива. Следователно тези концепции трябва да се основават на феминистки принципи, заедно с неколониални и антирасистки методологии.

Феминисткият анализ изследва подробно доминирането на западните парадигми на знанието, като подчертава подчиняването и експлоатацията на местните системи на знанието. В рамките на широко разпространения в Латинска Америка еко феминистки дискурс се акцентира върху връзката между насилието над природата, териториите и човешките тела. Феминистката критика постоянно посочва, че превръщането на производителността, ефективността и конкуренцията в стока измества на заден план императива за осигуряване на благосъстоянието на хората и околната среда. Западното политико-икономическо управление е насочено към засилване на неумолимия стремеж към производителност, измерена чрез ръста на БВП, което води до трайна криза на социалното възпроизводство. По-специално, преобладаващите зелени икономически дискурси често дават приоритет на технологичните решения, като по този начин намаляват видимостта на основните икономически и екологични структури. Тази перспектива се фокусира тясно върху способността на технологичните постижения да коригират, подобряват или рационализират процесите, като в същото време не успява да се справи с първопричините за съвременните предизвикателства.

Застъпниците на феминизма последователно се противопоставят на практиката на патентоване на живи организми и на превръщането на женските тела в стока, като отдават приоритет на контрола върху социалните последици и тяхната цена.

Те поставят акцент върху възвръщаемостта на общинските ресурси и насърчаването на колективната собственост. Централно място в еко феминисткото мислене заема признаването на изменението на климата, неравнопоставеността между половете и общественото неравенство като взаимосвързани предизвикателства, които произтичат от преобладаващата доминация на патриархалните структури в обществото. Част от тази критика е разработването на (еко) феминистки алтернативи, които целят да поставят възпроизводството или грижата в центъра на икономиката, основани на социално-икономически модел, който не цели възможно най-голям икономически растеж, а балансиран устойчив растеж, при който хората живеят в рамките на възможностите на планетата. Пример за такива алтернативни модели и практики е развитието на концепцията Buen Vivir, произхождаща от общностите на коренното население в Латинска и Централна Америка. Друг пример е ролята на местните/регионалните кооперативи, които се фокусират върху основните нужди.

Уязвимости, свързани с пола

Непропорционалното въздействие на изменението на климата върху жените в сравнение с мъжете е неразривно свързано с различни обществени, културни и икономически фактори. Основният въпрос: “Защо изменението на климата оказва различно въздействие върху жените в сравнение с мъжете?” е разгледан внимателно от експерти в областта на климата, като категоричният отговор сочи неравенството между половете. Организацията на обединените нации подчертава, че неравенството между половете, съчетано с климатичната криза, представлява една от най-сериозните заплахи за препитанието, здравето, безопасността и сигурността на жените в световен мащаб. Следователно е наложително да се признае, че изменението на климата действа като катализатор, който засилва съществуващите

Climate Strike and March in Pittsburgh on 24 September 2021

Кредит: [Mark Dixon via Flickr](#), лиценз CC 2.0

A photograph showing a person's hands holding a large, rectangular sign. The sign is light blue with the words "WE Demand CLIMATE JUSTICE!" written in bold, white, sans-serif capital letters. The background is blurred, showing other people and what appears to be an outdoor event setting.

различия между половете.

В световен мащаб жените носят отговорността за обгрижването на домакинствата, като осигуряват достъп до храна, вода и гориво. Въпреки че селското стопанство е ключов сектор за заетостта на жените в Глобалния юг, жените все още имат ограничен достъп до земя и други природни ресурси, което води до зависимостта им от решенията на техните съпрузи. Натискът върху младите момичета да напускат преждевременно училище, за да поемат домакински задължения, допълнително илюстрира това неравенство. Освен това изменението на климата оказва неблагоприятно въздействие върху здравето на жените и момичетата, тъй като те се борят с ограничени ресурси за достъп до основни услуги и здравеопазване.

По време на климатични бедствия уязвимостта на жените се засилва и се разпространяват болести, а раждането става по-опасно, с по-голям риск от смърт както за майката, така и за детето. Жените също така играят важна роля като основни настойници на семействата, като осигуряват безопасността на децата си по време на кризи. Тъй като храната става оскъдна поради недостатъчните валежи, жените често жертват собственото си хранене, за да изхранват семействата си. Жените също така понасят основната тежест на недостига на вода, като се сблъскват с опасностите на дългите пътувания в търсене на чиста вода по време на суша. Това ги излага на повишени рискове, като например сексуално насилие, тормоз и трафик на хора. Домашната сфера също не е изключена от опасностите, като по време на климатичните бедствия рязко се повишава процентът на насилието, основано на пола, включително домашното насилие. Освен това последиците от свързаните с климата бедствия често принуждават жените да изпадат в несигурни и критични ситуации. Бягайки от наводнените си домове, те търсят подслон в неофициални градски населени места, обикновено наричани градски бедняшки квартали (гета), където живеят в несигурни и уязвими условия. Липсата на достъп на жените до социален, икономически и образователен капитал ги прави особено уязвими към екзистенциалната заплаха, която представлява изменението на климата.

Неотдавнашни изследвания показват промяна в гледната точка по отношение на уязвимостите, свързани с пола, в контекста на климатичната криза. Вместо да се разглеждат единствено преките последици от климата върху уязвимостите, свързани с пола, следва да се наблегне на разбирането на динамичния характер на тези уязвимости. Жените не са уязвими, защото са жени, а поради социално изградените патриархални структури на властта, в които те често живеят. Тези властови структури водят до ограничен достъп до основни ресурси и обществени услуги, ограничени възможности за образование и ограничения при притежаването на земя. Жените обикновено притежават по-малко предприятия, срещат трудности при намирането на официална работа и се сблъскват с повече пречки при достъпа до кредити и финансови ресурси в сравнение с мъжете. Значителна част от безплатните домакински грижи се полагат от жените в

Кредит: [UN Women/Joe Saade via Flickr](#), лиценз CC 2.0

семействата. Тези отговорности включват задачи като набавяне на вода и храна - задължения, които стават все по-тежки в уязвимите към климатичните промени райони, където ресурсите са оскъдни. Съществуващото полово разделение на труда допълнително утежнява предизвикателствата, пред които са изправени жените.

По същество адаптивният капацитет на индивидите е тясно свързан с фактори като пол, социално-икономически произход, финансови ресурси, динамика на властта и достъп до и контрол върху основни ресурси, по-специално земя. Степента на неравнопоставеност между половете по отношение на тези фактори е пряко свързана с предизвикателствата, пред които са изправени жените при прилагането на ефективни стратегии за адаптация. Отстраняването и смекчаването на тези различия е наложително за разработването на стабилни политически рамки, насочени към повишаване на устойчивостта на жените пред наложените от климата предизвикателства.

Жените като активни участници в контекста на изменението на климата

За да се повиши ефикасността на стратегиите за справяне с изменението на климата, е наложително да се използва опитът на жените в различни области. Жените играят ключова роля в селското стопанство, опазването на биоразнообразието, управлението на домакинствата, генерирането на доходи, а също и в сферата на политиката. Въпреки преобладаващия дискурс, в който се подчертава уязвимостта на жените в Глобалния юг от изменението на климата, от решаващо значение е да се признае тяхното активно участие в разработването на стратегии за адаптиране. Жените, които често са изправени пред неравен достъп до ресурси и носят непропорционално голямата тежест на рисковете, свързани с изменението на климата, проявяват забележителна устойчивост. Те не само се справят с предизвикателствата, но и се превръщат в **двигатели на промяната**. Въпреки че се признава повишената уязвимост на жените, също толкова важно е да се подчертае тяхната роля като ключов фактор за устойчиви решения. Усилията за постигане на равенство между половете и включването на жените в процесите на вземане на решения са от първостепенно значение за насочване на траекторията на развитието към

устойчиво бъдеще. Погледът през призмата на интерсекционалността насърчава по-всеобхватното разбиране на динамиката на пола.

Учените критикуват представянето на жените в дискусиите за климата като просто "уязвими". В резултат на това фокусът се измества към признаване на постиженията, уменията и гласовете на жените, които не се подчиняват на присъщия им традиционен образ на жертви. Въпреки безбройните предизвикателства, с които жените се сблъскват в различен обществен контекст, те активно търсят алтернативни пътища за самоутвърждаване. Организирайки се на различни нива - от местно до международно сътрудничество, жените се противопоставят на потисническите системи и създават мрежи, които им дават колективна власт за постигане на общи цели. Тези колективни действия не само осигуряват платформа за съпротива, но и култивират възможности за устойчив поминък. При възприемането на подход, ориентиран към политики е наложително да се подчертае ролята на жените пред предизвикателствата на изменението на климата.

Нагледен пример за активността на жените може да се види в тяхното политическо участие, тъй като проучванията показват, че страните с повече жени в парламента често прилагат строги политики за борба с изменението на климата. Следователно по-голямото участие на жени в правителството е свързано с по-строги политики в областта на климата. Освен това жените и момичетата по света са в челните редици на активизма в областта на климата като използват различни методи за защита, възстановяване и регенериране на околната среда. Това може да се види в женския колектив на далитите в Палур, който започва през 2016 г., когато 40 жени-далити, непритежаващи никаква земя си възвръщат над седем акра незаконно завзета земя в тяхната общност, за да насърчат постигането на хранителна независимост чрез колективно земеделие. Групите, мрежите и колективите, ръководени от момичета и младежи, се превръщат във влиятелни гласове, които активно се застъпват за включването на проблемите на равенството между половете в дискусиите относно изменението на климата. Някои от тези жизненоважни гласове включват Айнура Сагин, Отын Пелтие, Диша Рави, Елизабет Уатхути, Грета Тунберг, Хилда Флавия Накабуе, Хауи У, Ибра Хирси, Луиза Нойбауер, Ванеса Накате и Шийе Бастида.

Препоръки

Логична препоръка към политиките е да се насърчи включването в тях на перспективата на равенството между половете. Политиките в областта на изменението на климата не бива да са нечувствителни по отношение на пола, нито по отношение на въздействието и взаимовръзките с расизма или неоколониализма. Феминистките обаче твърдят, че включването на перспективата на пола в политиките за климата не е достатъчно за постигане на климатична справедливост. Дискурсът, свързан с изменението на климата и пола, изисква промяна на ориентацията към разглеждане на основните проблеми, благоприятстващи осъществяването на трансформираща промяна в отношението към равнопоставеността на половете.

Европейските страни и ЕС трябва да поемат отговорност за настоящите макроикономически политики, които допринасят в голяма степен за замърсяването на околната среда, като например емисиите на CO₂, и да променят тези политики. Това означава да се подкрепят макроикономически стратегии, насочени към преход към "икономика на благосъстоянието" или "икономика на грижите". Такава икономика би изисквала също така да се търси отговорност от дружествата за спазването на правата на човека и стандартите за опазване на околната среда, като същевременно се гарантира, че добивните индустрии носят отговорност за всички неблагоприятни въздействия, които могат да причинят.

Интервенциите за равенство между половете трябва да са насочени към структурните бариери, заложили в нормите, законите и политиките, които допринасят за неравенството и несправедливостта. Жените, момичетата и сексуалните малцинства, особено тези, които са подложени на наслагващи се неравенства, основани на класа, раса, етническа принадлежност, каста и възраст, трябва да бъдат насърчавани да участват пълноценно и равноправно в решенията за ползване на земята, управление на климата и разработване на политики на национално и международно равнище. За да се повиши капацитетът на жените и техните общности да се застъпват за своите права и интереси, феминистките лидери трябва да се обединят в различни движения, за да се уверят, че изключените до сега гласове се чуват.

Поглед върху колективното земеделие на жените

Организацията "Действие на жените за развитие" (NAWAD), създадена в Уганда през 2009 г., е посветена на овластяването на жените и момичетата, като се застъпва за социална справедливост, икономическа стабилност и устойчиво управление на околната среда. Организацията набляга на съвместното овластяване, като подчертава значението на сътрудничеството с мъжете за укрепване на семействата и общностите и за разкриване на пълния потенциал на всички угандийци. По-специално NAWAD се занимава активно със земеделие, като се застъпва за колективното земеделие като начин за справяне с предизвикателствата, свързани със земята. Насърчавайки жените да обединяват ресурсите си за съвместни покупки на земя, NAWAD подчертава засилената защита, която произтича от колективната собственост, която затруднява външната намеса, особено от страна на съпрузите. Към прибирането на реколтата също се подхожда като към колективно усилие, което позволява на жените да извлекат по-големи ползи от съвместния си труд през годината. По този начин NAWAD предлага на жените възможността да използват колективно своите разнообразни умения, знания и опит, като по този начин насърчават развитието на устойчивостта на общността.

Поглед върху Петъци за бъдеще

Отделни примери, особено забележими сред жените активисти в областта на климата, допълнително подчертават въздействащата роля на младите жени в областта на климата. Една от ярките илюстрации е движението за климата “Петъци за бъдеще”, което започва през август 2018 г. Макар и да включва различни участници, движението е предизвикано от Грета Тунберг, шведско момиче, което по това време е на 15 години. Заслужаващите внимание лидери в различни държави, като Луиза Нойбауер в Германия, Диша Рави в Индия и Хилда Флавия Накабуе в Уганда, са пример за млади жени с ключови роли, които значително допринасят за националното въздействие на движението. Активистите на “Петъци за бъдеще” оказват морално влияние върху политиците, като ги призовават да дадат приоритет на научните прозрения и да приложат решителни мерки за борба с глобалното затопляне. Тяхното застъпничество конкретно призовава за политики, съобразени с Парижкото споразумение, целящи постигане на промяна в климата, значително по-ниска от 2°C. Важен етап е Глобалната седмица за бъдеще през септември 2023 г., с приблизително четири милиона участници, която отбеляза една от най-големите стачки за климата в историята.

Climate Strike Glasgow on 5 November 2021
Кредит: [Oliver Kornblihtt / Mídia NINJA / #COPCollab26 via Flickr](#), лиценз CC 2.0

Поглед върху женския активизъм на коренното население

В сферата на климатичния активизъм забележителна подгрупа са активистите от общностите на коренното население. Въпреки че съставляват едва 5 % от световното население, общностите на коренното население играят решаваща роля в опазването на 80 % от световното биологично разнообразие, което ги прави незаменими участници в стратегиите за опазване на климата. Тайли Терена от Бразилия се откроява като значима **активистка от коренното население**, която се застъпва за правата на жените от коренното население и за екологични каузи. Като член на “Enlace Continental de Mujeres Indígenas” (Континентална мрежа на жените от коренното население на Северна и Южна Америка), тя изнася впечатляващи речи по време на срещите по Рамковата конвенция на ООН, подчертавайки пресечната точка между правата на коренното население и опазването на околната среда.

Climate Strike Glasgow on 5 November 2021

Кредит: [Oliver Kornblihtt / Mídia NINJA / #COPCollab26 via Flickr](#), лиценз CC 2.0

Co-funded by
the European Union

Автори: Emma Rainey (WIDE+), Gea Meijers (WIDE+), Elena Georgiardi (GenderCC)

Графичен дизайн: Stephanie Höglund (WIDE+)

Финансирано от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче принадлежат изцяло на техния(ите) автор(и) и не отразяват непременно възгледите и мненията на Европейския съюз или на Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (EACEA). За тях не носи отговорност нито Европейският съюз, нито EACEA.

Рецник

- **Съюзници:** Хора, които (обикновено) са хетеросексуални и/или се идентифицират с пола, определен при раждането им и подкрепят ЛГБТИК общността.
- **Агент на промяна:** Човек или група от хора, които поемат инициатива и ръководят социални промени по организиран начин.
- **Cisgender:** Хора, които се идентифицират с пола, определен при раждането им.
- **Климатична справедливост:** Свързана е със загрижеността за несправедливите резултати за различните хора и места, и уязвимостта към въздействията на климата, както и със справедливостта на политиките и практиките за справяне с изменението на климата и неговите последици.
- **Уязвимост към климата:** Степента, в която природните и човешките системи са изложени на риск от въздействието на изменението на климата.
- **Деконзолизиъм:** Това е метод и процес, който се занимава с деконструирането на имперската колонизация, теорията за надмощието на бялата раса, динамиката на властта на включване и изключване и евроцентризма.
- **Енергийна справедливост:** Включва осигуряване на равен достъп до чисти и достъпни енергийни ресурси и справяне със социалните, икономическите и екологичните въздействия, свързани с производството и потреблението на енергия. Тя се стреми да смекчи различията в достъпа до енергия, нейната достъпност и тежестта върху околната среда, като се обръща специално внимание на маргинализираните общности, които са непропорционално засегнати от свързаните с енергията проблеми.
- **Енергийна бедност:** Израз, използван за описание на ситуация, при която едно домакинство не може да си позволи най-основните количества енергия за отопление, готвене, осветление и използване на уредите в дома.
- **Европейска Зелена сделка:** набор от политики, предложени от Европейската комисия, с които до 2050 г. икономиката на ЕС да стане устойчива и неутрална по отношение на климата. Тя има за цел да намали емисиите на парникови газове, да насърчи екологичната устойчивост и да инвестира във възобновяема енергия, енергийна ефективност, устойчив транспорт и опазване на биологичното разнообразие.
- **Феминистки справедлив преход:** Подход към прехода към устойчива икономика, който дава приоритет на потребностите и правата на жените и маргинализираните групи и има за цел да се справи със социалната, икономическата и екологичната несправедливост, присъща на процеса.
- **Феминизация:** Това е процесът или тенденцията, при която определени професии, отрасли или социални роли стават все по-доминирани от жените. Тя може да има различни социални, икономически и културни последици, включително промени в динамиката на властта, тенденциите на пазара на труда и общественото възприемане на ролите на половете.
- **Социално измерение на пола или „Социален пол“:** Отнася се до ролите, поведението, качествата и възможностите, които обществото счита за подходящи за „жените“ и „мъжете“. „Социалният пол“ е социално конструиран, усвоен чрез процесите на социализация; различава се в различните култури/общества и се променя с течение на времето. Социалното измерение на пола е спектър, който може да включва идентичности, различни от традиционните бинарни такива.
- **Неутралност по отношение на пола:** Неспособност да се признае, че ролите и отговорностите на жените/момчетата и мъжете/момчетата се приписват или налагат в специфичен социален, културен, икономически и политически контекст.
- **Интегриране на принципа на равнопоставеност на половете:** Интегриране на перспективата за равенство между половете във всички етапи на политическите процеси, като се гарантира, че проблемите и опитът на жените и мъжете се вземат предвид при разработването, изпълнението, мониторинга и оценката на политиките и програмите във всички обществени сфери. Крайната му цел е да се постигне равенство между половете, като се гарантира, че жените и мъжете имат еднакъв достъп до произведените блага и че неравенството не се затвърждава.
- **Неутрален по отношение на пола език:** Това е широкообхватен термин за езикови практики, целящи избягване на предразсъдъци, дискриминация или унижителни последици, основани на пол или полова принадлежност. Целта му е да се избягва изборът на думи, които биха могли да внушат, че единият пол е стандарт или норма.
- **Полово малцинство:** Включва транссексуални жени, транссексуални мъже и небинарни хора, както и други маргинализирани полови идентичности.
- **Роли на половете:** Ролите са набор от социално предписани поведения и нагласи, които се считат за подходящи или желателни за хората в зависимост от техния пол.
- **Чувствителност към пола:** Умението да се признават и подчертават съществуващите различия, проблеми и неравенства между половете и да се вземат предвид при разработването и изпълнението на стратегии и програми.
- **Колективи на местно ниво:** Движение на местна общност, което използва жителите на определено място като основа за политическа или икономическа инициатива. Тези движения и организации използват колективни действия на местно ниво, за да осъществят промяна, която може да намери отзвук в регионален, национален или дори глобален мащаб.
- **Жилищна несигурност:** Това е общ термин, който обхваща няколко измерения на жилищните проблеми, с които хората могат да се сблъскат, включително достъпност, безопасност, качество, нестабилност и загуба на жилище.
- **Хетеронормативност:** Обозначава или се отнася до мироглед, който насърчава хетеросексуалността като норма или предпочитана сексуална ориентация.
- **Интерсекционалност:** Инструмент за разбиране на начина, по който различни лични характеристики, като раса, етническа принадлежност, религия, увреждане, възраст, сексуална ориентация и полова идентичност, се пресичат, за да създадат уникален опит в областта на дискриминацията. Тя признава, че хората притежават многобройни, многопластови идентичности, оформени от социалните отношения и властовите структури. Разглеждането на тези пресечни точки разкрива сложността на дискриминацията и неравностойното положение, произтичащи от комбинацията от идентичности.
- **ЛГБТИК:** Лесбийки, гейове, бисексуални, транссексуални, интерсексуални, куйър (неопределени, но не хетеросексуални, търсеци себе си)
- **Неоколониализъм:** Икономическите и политическите политики, чрез които една велика сила косвено поддържа или разширява влиянието си върху други области или народи.
- **Неолиберализъм:** Политическа идеология, която подкрепя политики, насърчаващи капитализма на свободния пазар, дерегулацията и намаляването на държавните разходи.
- **Не-бинарни:** Отнася се за лица, които не се идентифицират единствено като мъже или жени. Вместо това те могат да се идентифицират като комбинация от двата пола, нито един от двата пола или като напълно различен пол. Небинарните индивиди могат да използват различни термини, за да опишат половата си идентичност, като например genderqueer, genderfluid, agender или bigender. Тази идентичност оспорва традиционното бинарно разбиране за пола като строго мъжки или женски, като признава разнообразието и сложността на половите идентичности.
- **Парижкото споразумение:** Международен договор в рамките на Рамковата конвенция на ООН по изменение на климата, целящ ограничаване на глобалното затопляне под 2 градуса по Целзий и стремеж към 1,5 градуса по Целзий. В него се очертават ангажименти за намаляване на емисиите на парникови газове, повишаване на устойчивостта на климата и предоставяне на финансова подкрепа на развиващите се страни.
- **Куйър (Queer):** Означава или се отнася до сексуална и полова идентичност, която не отговаря на установените хетеросексуални и цис-бинарни норми.

- **Безопасни пространства:** Място или среда, в която човек или категория хора могат да се чувстват сигурни, че няма да бъдат изложени на дискриминация, критика, тормоз или каквато и да е друга емоционална или физическа вреда.
- **Пол:** Отнася се до биологичните характеристики, които определят човека като жена или мъж. Тези групи биологични характеристики не се изключват взаимно, тъй като има интерсексуални лица, които притежават и двете, но в повечето случаи тези характеристики определят хората като мъже и жени.
- **Споделена мобилност:** В широк смисъл това са транспортни услуги и ресурси, които се ползват съвместно от потребителите, едновременно или паралелно.
- **Времева бедност:** Непропорционално голямото количество време, което жените прекарват в неплатен труд, което ограничава възможностите им да се ангажират в други сфери и дейности.
- **Неплатен труд:** Става дума за работа, която хората извършват, без да получават парично възнаграждение. Това може да включва домакински задължения, грижи и други задачи (извършвани предимно от жени), които допринасят за обществото, но не са официално признати или възнаградени в традиционния смисъл.
- **Уязвимост:** Условието, обусловено от физически, социални, икономически и екологични фактори или процеси, които увеличават податливостта на индивида, общността, активите или системите към въздействието на опасностите.

Библиография

- Arora-Jonsson, S. (2011). Virtue and vulnerability: Discourses on women, gender and climate change. *Global Environmental Change*, 21(2): 744-751. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.01.005>
- Balikoowa, K., Nabanoga, G., Tumusiime, D. M., & Mbogga, M. S. (2019). Gender-differentiated vulnerability to climate change in eastern Uganda. *Climate and Development*, 11(10): 839-849. <https://doi.org/10.1080/17565529.2019.1580555>
- Banjo, F. (2023). 8 Indigenous Activists Fighting Injustice That You Should Know. *Global Citizen*. <https://www.globalcitizen.org/en/content/indigenous-activists-climate-change-injustice/>
- Dankelman, I. (2012). Gender and Climate Change: An Introduction. *Global Environmental Politics*, 12(1): 128-129. https://doi.org/10.1162/GLEP_r_00103
- Daughters of Earth. (2023). Promoting Collective Farms and Food Sovereignty among the Pallur Dalit Women. <https://daughtersforearth.org/project/promoting-collective-farms-and-food-sovereignty-among-the-pallur-dalit-women/>
- Djoudi, H., Locatelli, B., Vaast, C., Asher, K., Brockhaus, M., & Basnett Sijapati, B. (2016). Beyond dichotomies: Gender and intersecting inequalities in climate change studies. *Ambio*, 45(3): 248-262. <https://doi.org/10.1007/s13280-016-0825-2>
- Euronews Green. (2023). From solo protest to global movement: Five years of Fridays for Future in pictures. <https://www.euronews.com/green/2023/08/21/from-solo-protest-to-global-movement-five-years-of-fridays-for-future-in-pictures#:~:text=In%202019%2C%20momentum%20built%20for,1%2C600%20protests%20across%20150%20countries>
- Georgiadi, E. (2023). Gender and Climate Change Discourses in Uganda: Insights from women representations of CSOs. Radboud University. https://www.gendercc.net/fileadmin/inhalte/dokumente/8_Resources/Publications/Final_Thesis_Georgiadi.pdf
- Greenpeace Australia Pacific. (2021). Climate change is a man-made problem that disproportionately impacts women. It needs feminist solutions. <https://www.greenpeace.org.au/blog/climate-change-is-a-man-made-problem-that-disproportionately-impacts-women-it-needs-feminist-solutions/>
- Mavisakalyan, A., & Tarverdi, Y. (2019). Gender and climate change: Do female parliamentarians make a difference? *European Journal of Political Economy*, Elsevier, 56(C): 151-164. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2018.08.001>
- National Association for Women's Action in Development. <https://nawad.co.ug/>
- Nellemann, C., Verma, R., & Hislop, L. (eds). (2011). Women at the frontline of climate change: Gender risks and hopes. A Rapid Response Assessment. United Nations Environment Programme. <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/7985>
- Tschakert, P., & Machado, M., 2012: Gender justice and rights in climate change adaptation: Opportunities and pitfalls. <https://doi.org/10.1080/17496535.2012.704929>
- United Nations. Climate Action - Women as Agents of Change. <https://www.un.org/en/climatechange/climate-solutions/womens-agents-change>
- UN Women. (2022). Explainer: How gender inequality and climate change are interconnected. <https://www.unwomen.org/en/news-stories/explainer/2022/02/explainer-how-gender-inequality-and-climate-change-are-interconnected>
- Üstündağlı Erten, E., Güzeloğlu, E. B., Ifaei, P., Khalilpour, K., Ifaei, P., & Yoo, C. (2024). Decoding intersectionality: A systematic review of gender and Energy Dynamics under the structural and situational effects of contexts. *Energy Research & Social Science*, 110. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2024.103432>
- Wen-Besson, J., & Sabater, L. (2024). Gender Equality for Greener and Bluer Futures: Why Women's Leadership Matters for Realising Environmental Goals. IUCN. <https://www.iucn.org/resources/grey-literature/gender-equality-greener-and-bluer-futures-why-womens-leadership-matters>

За проекта

"Климатична справедливост и неравенство на половете" е проект, финансиран от ЕС по програма "Еразъм+", който стартира през декември 2022 г. и ще продължи три години. Проектът се ръководи от WIDE+ и транснационален консорциум от седем водещи партньори, сред които GenderCC, WIDE Австрия, GADIP, KULU Women and Development, Mundubat и Център за развитие на устойчиви общности. Основната цел е обучаемите да придобият инструменти, знания и методологии за разбиране и преодоляване на критичните връзки между неравенството на половете и климатичната криза.

Този информационен документ е част от поредица документи, които разглеждат конкретни теми, свързани с връзката между пола и климатичната справедливост. Той включва следните информационни документи:

- Пол и климатична справедливост
- Климатична справедливост, пол и енергия
- Климатична справедливост, пол и ЛГБТИК
- Климатична справедливост, пол и транспорт
- Климатична справедливост, пол и миграция
- Климатична справедливост, пол и екстрактивизъм

Можете да прочетете повече за проекта COPGendered на следния адрес: <https://wideplus.org/copgendered-project/>

